

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) “นิติศาสตร์แนวพุทธ”

สรรราน ภูคำ

Santan Poohkum

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผู้แต่ง : พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

ครั้งที่พิมพ์ : ครั้งที่ 13

พิมพ์ลักษณ์ : กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2555

ISBN : 978-616-269-047-1

บทนำ

ชื่อเรื่อง “นิติศาสตร์แนวพุทธ” โดยผู้เขียนพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จัดพิมพ์และจำหน่ายโดยบริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด จำนวน 159 หน้า หนังสือนี้เป็นหนังสือประเภทเล่ม ที่เป็นทั้งปรัชญา ศาสนา และแม้กระทั่งสังคมศาสตร์ที่ผู้เขียนได้จัดแบ่งสารออกเป็นสามส่วน เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในสิ่งที่ผู้เขียนอยากให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย คือหลักการพื้นฐาน, หลักแห่งปฏิบัติ, และบทส่งท้าย การมองอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อสร้างสรรค์อนาคต ว่าด้วยเรื่องนิติศาสตร์หรือกฎหมายควรมีแนวคิดพุทธ ซึ่งพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้นิติศาสตร์หรือกฎหมายและสังคมนั้นดีขึ้นได้และเป็นจริง พุทธ

ศาสนาเป็นปรัชญาอย่างไร ปรัชญาหมายถึง ความรู้อันประเสริฐ ปรัชญาเป็นวิชาที่ว่าด้วย เหตุผลและความคิดหาเหตุผล การแสวงหาความจริงอันเกี่ยวกับมนุษย์และโลกด้วยการใช้ เหตุผล พุทธศาสนาก็เป็นปรัชญาเพราะพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง และ หลักปฏิบัติที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญา ในการแสวงหาความจริง ใจความสำคัญของหนังสือเล่มนี้คือ ไม่ว่าจะนิติศาสตร์หรือกฎหมาย ต้องมีธรรมตามแนวคิด พุทธศาสนาจึงจะดี คือความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ ดังจะกล่าวต่อไป โดยการเขียนที่ เชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ทั้งสองนั้นคือนิติศาสตร์และพุทธ เป็นการอธิบายด้วยเหตุผล และ คุณค่าเชิงปรัชญาที่เข้ากับธรรมชาติสามารถนำมาร้อยเรียงกับแนวคิดนิติศาสตร์ได้อย่างลงตัว เหมาะที่นักปรัชญา นักนิติปรัชญา ผู้ใช้กฎหมาย ผู้ออกกฎหมาย และผู้เกี่ยวข้อง แม้กระทั่ง ผู้อยู่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายควรอ่านและศึกษาหนังสือเล่มนี้เพื่อได้เป็นแนวคิด และข้อคิด ใน 3 มิติคือ มิติทางปรัชญา, มิติทางด้านพุทธศาสนา, และมิติทางด้านนิติศาสตร์ดังต่อไปนี้

สรุปสาระสำคัญของเนื้อหา

ส่วนที่ 1 หลักการพื้นฐาน ว่าด้วยหลักการพื้นฐานทั้งของแนวคิดพุทธศาสนาและ ความสัมพันธ์ของกฎหมายที่มีต่อธรรมชาติและพุทธศาสนา ซึ่งมีความสอดคล้องและดงาม เพียงใด หลักการพื้นฐาน กฎหมาย ต้องมาจากธรรม ต้องชอบธรรม และต้องเพื่อธรรม โดยให้ วินัยตั้งบนหลักการแห่งธรรม ธรรมเป็นเบื้องต้นและที่สุดแห่งวินัย ธรรมเป็นเรื่องของความจริง แท้ในธรรมชาติ ส่วนวินัยเป็นเรื่องสมมติเพื่อหนุนธรรม วินัยหรือกฎหมายเอาพฤติกรรมเป็นจุด เชื่อมโยงเข้าสู่ไตรสิกขา โดยใช้สังขะ 2 คือปรมัตถสังขะ และสมมติสังขะเป็นหลักอธิบาย มี หัวข้อ 12 เรื่องดังนี้ กฎหมายต้องมาจากธรรมต้องชอบธรรมและต้องเพื่อธรรม, กฎมนุษย์ ต้องไม่แปลกแยกจากกฎธรรมชาติ, พัฒนาค้นให้รู้จักเคารพสิทธิกันและกันแต่ต้องรู้ทันว่าที่แท้ มนุษย์ไม่มีสิทธิ, ถึงจะพัฒนาระบบขึ้นมาหลากหลายทุกระบบต้องลงกันได้บนฐานหนึ่งเดียว แห่งธรรม, กฎหมายเพื่อสังคมมนุษย์จะไม่สมจริงถ้ายังไม่ถึงความจริงแห่งธรรมชาตินุษย์, จุดหมายของสังคมคือจุดหมายของกฎหมายแต่สุดท้ายจุดหมายของกฎหมายต้องสนองจุดหมาย ของชีวิตคน, วินัยกับกฎหมายเป็นเครื่องจัดสรรให้เกิดโอกาสที่จะเป็นฐานของการพัฒนาสู่การ สร้างที่สูงขึ้นไป, วินัยกับกฎหมายช่วยจัดสรรสังคมดีที่เอื้อให้คนงอกงามมีชีวิตที่ดีคนยังงอกงาม มีชีวิตที่ดีก็ยิ่งหนุนสังคมดีที่คนจะมีชีวิตงอกงาม, การปกครองที่แท้และกฎหมายที่ถูกต้องมี จุดหมายสอดคล้องกับธรรมชาตินุษย์, มีกฎหมายไว้จัดการปกครองเพื่อทำให้เกิดสังคมดีที่คน มีโอกาสพัฒนาชีวิตที่ดีงาม, กระบวนวิธีในการบัญญัติขอกฎหมายกฎหมายโดยหลักการกับ กฎหมายโดยบัญญัติ, กฎหมายที่แท้ประสานประโยชน์ของบุคคลกับสังคมและประสานสมมติ ของมนุษย์เข้ากับความจริงแท้ของธรรมชาติ

ส่วนที่ 2 ผู้เขียนได้นำเสนอ หลักแห่งปฏิบัติ เป็นเรื่องของหลักการทางกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติทางสังคมต้องมีหลักธรรมตามแนวคิดพุทธศาสนาอยู่ด้วยจึงจะดีอย่างไร หลักแห่งการปฏิบัติ ถ้าคนอยู่ในหลักการ ก็ต้องมีกฎหมาย ถ้ากฎหมายไม่ใช่เพื่อหลักการ ก็ไม่ควรให้เป็นกฎหมาย ในสังคมที่คนมีการศึกษาถูกต้องพัฒนาดีแล้ว กฎหมายและวินัยเป็นเพียงข้อกฎหมายเพียงเพื่อให้รู้ ไม่ต้องเป็นข้อบังคับ ทำให้เป็นเครื่องฝึกตนดังที่เรียกว่าสิกขาบท กฎหมายจะต้องมีแนวโน้มในการที่จะสร้างระบบสังคม จัดสรรสภาพแวดล้อมและวางรูปแบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ในทางที่เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงาม มีหัวข้อ 7 เรื่องดังนี้ ถ้าคนอยู่ในหลักการก็ไม่ต้องมีกฎหมายถ้ากฎหมายไม่ใช่เพื่อหลักการก็ไม่ควรให้เป็นกฎหมาย, เมื่อคนเป็นวิญญูรู้สาระของกฎหมายสังคมสงบสุขด้วยกติกาต่างๆครั้นคนเสื่อมลงไปกฎหมายยิ่งบังคับซับซ้อนสังคมยิ่งเสื่อมทรุด, จะรักษาธรรมให้แก่สังคมได้ต้องรักษาคุณภาพให้แก่ใจของตน, พฤติกรรมจะถึงภาวะแห่งคุณภาพเมื่อจิตใจและปัญญามาประสานอย่างสมดุล, ความเคร่งครัดในวินัยประสานกับจิตใจที่ไม่ยึดมั่นค่านึงแต่จะรักษาธรรมเพื่อประโยชน์สุขของปวงชน, ความยึดมั่นกฎหมายหลงติดในสมมติจะกลายเป็นภัยแต่ถ้าเข้าถึงธรรมที่เป็นฐานของกฎหมายก็จะกลายเป็นนกนิตินิศาสตร์ที่แท้, อารยธรรมของมนุษย์จะยั่งยืนเพียงใดอยู่ที่ภูมิธรรมภูมิปัญญาในการจัดการกับสมมติ

ส่วนที่ 3 เป็นบทส่งท้ายผู้เขียนได้นำเสนอ การมองอดีตถึงปัจจุบันเพื่อสร้างสรรค์อนาคต เป็นการเอาไปปรับใช้จริงให้พุทธศาสนาอยู่ในแนวปฏิบัติคู่กับกฎหมายเพื่อพัฒนาคนและสังคมให้ยั่งยืนต่อไป มีหัวข้อ 3 เรื่องดังนี้ ดุลยภาพโดยรวมของสังคมสัมฤทธิ์ได้ด้วยการจัดการทางสังคมสู่เป้าหมายแห่งการพัฒนาคน, ฝ่ายนิติบัญญัติของไทยจะทำอะไรถ้าจะคิดเกื้อกูลให้พุทธศาสนาอยู่ดีเพื่อประโยชน์แก่สังคมไทย, เป็น rule of law นั้นหรือจะพออย่าเพ่งภูมิใจถ้าพัฒนาสาระแท้ขึ้นมาไม่ได้อารยธรรมก็จะสลายด้วยกินตัวมันเอง

ประเด็นข้อวิจารณ์

จากเนื้อหา “นิตินิศาสตร์ แนวพุทธ” โดยสังเขปข้างต้น ผู้วิจารณ์มีข้อวิจารณ์ ที่ต้องการนำเสนอ 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 4 กฎหมาย ต้องมาจากธรรมจริงหรือไม่

ประเด็นที่ 2 กฎหมาย ต้องชอบธรรมจริงหรือไม่

ประเด็นที่ 3 กฎหมาย ต้องเพื่อธรรมจริงหรือไม่

ผู้วิจารณ์ขออธิบายความทั้ง 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 กฎหมาย ต้องมาจากธรรมจริงหรือไม่ กฎหมายคืออะไร ผู้เขียนได้อธิบายว่ากฎหมายคือคำว่าวินัย วินัยคืออะไร วินัยเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับในการ

ปฏิบัติกิจหน้าที่และการเป็นอยู่ ซึ่งในความหมายของพระพุทธศาสนาแปลว่า การจัดตั้งวางแผนระบบแบบแผน ส่วนธรรมคือ ความเป็นจริงตามกฎหมายธรรมชาติ ไม่ใช่ตามสิ่งสมมุติไม่เข้าถึงหรือไม่สามารถเชื่อมโยงให้เข้าถึงความจริงแห่งกฎหมายธรรมชาติได้ความเลวร้ายทั้งของชีวิตและสังคมก็จะเกิดขึ้นทันที ทฤษฎีต่างๆที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมานั้นแท้จริงแล้วก็คือ ความพยายามที่จะเข้าถึงซึ่งความจริงที่เรียกว่าธรรมชาตินั่นเอง ซึ่งหากทฤษฎีนั้นไม่เข้าถึงธรรมคือแก่นแท้แห่งความจริงแล้วระบบที่จัดตั้งขึ้นมาบนฐานของทฤษฎีนั้น ก็ไม่สามารถให้ประโยชน์ที่แท้จริงยั่งยืนตามความต้องการของมนุษย์ได้ เพราะฉะนั้นบางครั้งกฎที่มนุษย์เห็นว่าดีมาวันนี้อาจเป็นกฎที่แย่มากวันหน้าก็ได้ นิติศาสตร์ แนวพุทธ เล่มนี้จึงเป็นการนำวิธีคิดแนวพุทธศาสนากลับมาพิจารณาระบบสังคมปัจจุบัน คือระบบกระบวนการยุติธรรมและกฎหมาย ระบบคิดแบบพุทธศาสนานั้นมองว่าทุกสิ่งย่อมไม่คงอยู่เป็นตัวตนมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ กฎหมายก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามการดำเนินชีวิตในสังคม อีกทั้งเป็นการแสดงความเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ทั้งสอง อีกทั้งยังอธิบายที่มาของศัพท์อย่างท่องแท้ และรอบด้าน พร้อมทั้งยกตัวอย่างพุทธพจน์ได้อย่างชัดเจน ศาสตร์ที่ดูไม่เกี่ยวข้องกัน แต่เมื่อได้พิจารณาตามถ้อยอักษรแล้วเห็นได้ว่าขาดเสียมิได้ เพราะนิติศาสตร์และกฎหมายเป็นสมมุติทางโลกเกิดขึ้นเนื่องด้วยสนองธรรม จริงหรือไม่ธรรมะคือกฎธรรมชาติ ธรรมาคือความจริง

ผู้เขียนได้เปรียบเทียบทางโลกกับทางธรรมคือวิธีการจัดการชุมชนที่เรียกว่าธรรม เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรม มีธรรมมีวินัย ธรรมและวินัยจึงมีเหตุผลเชื่อมโยงกันถ้าจัดตั้งวางระบบแบบแผนโดยไม่มีธรรม ความจริงแท้เป็นฐานก็ไร้ความหมาย ดังนั้นการจัดตั้งกฎหมายของมนุษย์ จึงต้องอยู่บนฐานของธรรม คือตัวความจริงที่แท้ต้องอาศัยปัญญาที่รู้มาจัดตั้งจุดหมายของวินัยไม่มีใครเหนือธรรม ธรรมสูงสุดในโลกธรรมสูงสุดในสังคมมนุษย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/71/107) พร้อมยกตัวอย่างว่าแม้พระพุทธเจ้ายังทรงเคารพธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย 21/21/25) นักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่าจักรพรรดิผู้เป็นธรรมราชา ยังต้องเคารพธรรมเช่นเดียวกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/35/64)

ผู้วิจารณ์เห็นว่า อิสลามทำโมหลักศาสนาเป็นกฎหมาย โดยหลักการแล้ว คนมุสลิมต้องอยู่ภายใต้กฎหมายอิสลามในการตัดสินใจตัดสินใจ เมื่อมีการใช้กฎหมายอิสลามก็ต้องมีการเข้าสู่ศาลในการตัดสินคดีความ ศาลในที่นี้จึงเรียกว่าศาลกฎหมายอิสลาม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม สาเหตุที่ต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศรัทธาและเคารพภักดี แตกต่างจากกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ส่วนอื่นๆ และกฎหมายอาญา เนื่องจากกฎหมายเหล่านั้นไม่ได้ผูกพันกับหลักศรัทธามากนัก และการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกจะทำให้เกิดสันติสุขในพื้นที่และความรู้สึกดีของคนมุสลิม เพราะ

หากทุกคนได้รับเสรีภาพในการดำเนินชีวิต ตามหลักความเชื่อความศรัทธาของตนแล้วก็จะไม่มีข้อเรียกร้องอะไรอีก

ดังนั้นกฎหมาย ต้องมาจากธรรม เพราะกฎหมายไม่อาจขัดกับความจริงตามธรรมชาติ ขัดต่อการดำเนินชีวิตที่ดี ขัดต่อศรัทธาและวัฒนธรรมที่ฝังงมในท้องถิ่นนั้นๆ กฎหมายต้องเป็น ตัวส่งเสริมให้ทำลายธรรม ฉะนั้นกฎหมายจึงต้องมาจากธรรม กฎหมายต้องไม่แยกจาก ธรรมชาติ คือ ความเป็นจริงนั่นเอง

ประเด็นที่ 2 กฎหมาย ต้องชอบธรรมจริงหรือไม่ กฎหมายต้องยึดมั่นธรรมเป็นฐาน มากกว่ายึดเพียงหลักกฎหมายเพียงอย่างเดียว การบัญญัติกฎหมายซึ่งเป็นกฎหมายที่จริงนั้น การที่เราบัญญัติกฎหมายขึ้นมา ก็เพราะ ความต้องการแท้จริงของเราอยู่ที่กฎธรรมชาติ การที่ สังคมนี้อยู่ดำรงอยู่ได้ก็เพราะเราบางส่วนยังไม่แปลกแยกจากธรรมชาติ ถ้ามนุษย์ทั้งสังคมนี้ แยกแยกจากธรรมชาติ ติดอยู่กับกฎหมายอย่างเดียวโดยหลงสมมุติเมื่อไร สังคมนี้ก็จะ ปั่นป่วนวิปริต และชีวิตจะไม่มีความสุขคุณภาพชีวิตจะเสีย ซึ่งให้เห็นว่าควรเลือกอะไรระหว่าง ความสำเร็จตามกฎหมายกับ ความสำเร็จตามกฎหมาย กฎหมายนั้นสาระที่แท้จริงต้องอยู่ ที่เจตนารมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับธรรม เพราะฉะนั้นถ้าคนไม่เข้าถึงธรรม ก็จะมีปัญหาได้หลาย อย่างไม่ว่าจะเป็นเพราะปัญญาไม่เข้าถึงธรรม หรือเจตนาไม่เป็นธรรมก็ตาม ทำให้กฎหมายไม่ ชอบธรรม หากมีเจตนาที่เป็นธรรมก็จะส่งผลถึงกฎหมายให้ชอบธรรมไปด้วย

ดังนั้นนิติศาสตร์หรือฝ่ายนิติบัญญัติจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะกฎหมายจะมีความ สมบูรณ์ และชอบธรรมตามความมุ่งหมายได้ ย่อมต้องอาศัยผู้ร่างที่มีปัญญาเป็นพิเศษ สามารถรู้ถึงความเป็นจริงแห่งปัจจัยทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับกฎแห่งธรรม และนำมาเชื่อมโยงกับ การสร้างระบบกฎหมายในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงต้องเข้าใจ ความจริงของตัวธรรมในทุกระดับอย่างชัดเจน และเมื่อรู้ความจริงแล้วต้องมีปัญญาในขั้น จัดตั้งวางกฎวินัยคือ รู้จักจัดระเบียบระบบขึ้นมาอย่างสอดคล้องให้ได้ผลจริงตามธรรม อีกทั้ง มองในแง่เจตนาที่เชื่อได้ว่าผู้ร่างกฎหมายแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีเจตนาอย่างไรมีเป้าหมายเพื่อ อะไร เพราะกฎธรรมชาติบอกว่ากรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา แต่ปัญหาการตีความกฎหมายมี ข้อจำกัดของกฎหมายที่ต้องเขียนผ่านภาษามนุษย์อันเป็นข้อจำกัดไม่สามารถครอบคลุม รายละเอียดได้ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายนั้นได้ หากผู้ใช้กฎหมายเข้าใจเจตนารมณ์ของ กฎหมาย ย่อมเป็นผู้ตีความ ขยายความให้กฎหมายที่จำกัดนั้นแผ่คลุมไปถึงความเป็นธรรมได้ เพราะตุลาการต้องตัดสินคดีความตามความยุติธรรมมิใช่ตามตัวบทกฎหมาย การตัดสินแบบยึด ตัวบทกฎหมาย เปรียบเสมือนหุ่นยนต์ซึ่งอาจทำได้ดีกว่ามนุษย์ เหตุนี้ตุลาการจึงต้องเป็น มนุษย์เพื่อยึดหลักความยุติธรรมนั่นเอง แต่บางครั้งการตีความกฎหมายตามตัวอักษรอย่าง เคร่งครัดเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายและระบบกฎหมาย บางครั้งผู้ใช้กฎหมายอาจ

รู้สึกผิดเพราะต้องยึดตัวบทกฎหมายแต่หากตีความโดยยึดหลักธรรมย่อมทำให้กฎหมาย ขอบธรรมได้ดีกว่าในแง่นี้ เพราะความยึดมั่นกฎหมายหลงติดในสมมติจะกลายเป็นภัย

ในประเด็นศีลธรรมมากกว่ากฎหมาย ศาสนาคือหลักการดำเนินชีวิตหรือข้อบังคับที่ ศาสดาของแต่ละศาสนาบัญญัติขึ้นเพื่อสอนให้ทุกคนเป็นคนดี เมื่อพูดถึงศาสนาเราก็นึกถึง ศีลธรรมเพราะทั้งสองคำนี้คู่กัน แต่ศีลธรรมจะมีความหมายกว้างกว่าศาสนา เพราะศีลธรรม หมายความว่าหลักคำสอนของทุกศาสนามารวมไว้และความดีงามต่างๆไว้ในคำๆเดียว กฎหมายของแต่ละประเทศก็จะบัญญัติขึ้นโดยอาศัยศาสนาเป็นรากฐานด้วยเช่น ในประเทศ ไทยกฎหมายอาญาก็นำเอาศีล 5 มาใช้ในการบัญญัติกฎหมายห้ามฆ่าผู้อื่น ห้ามลักทรัพย์ ห้าม ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น เพราะฉะนั้นการที่จะต้องตรวจสอบกฎหมายก็คือกฎหมายให้ สอดคล้องกับธรรมและให้ช่วยนำมนุษย์เข้าถึงตัวธรรมให้ได้ จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้อง ทำอยู่ตลอดเวลา สิ่งนี้นักกฎหมายโดยเฉพาะผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องมี ก็คือการเข้าถึงธรรม ทั้งในแง่การเข้าถึงธรรมด้วยปัญญาและการเข้าถึงธรรมด้วยจิตใจ จึงจะเข้าถึงธรรมที่เป็นฐาน ของกฎหมายก็จะกลายเป็นนกนิติศาสตร์ที่แท้นั่นคือกฎหมายที่ขอบธรรม

ผู้วิจารณ์เห็นว่า หากกล่าวประเด็นปัญหาตัวอย่างในปัจจุบัน คงหนีไม่พ้นเรื่องเกี่ยวกับ รัฐธรรมนูญ เมื่อนำมาวิเคราะห์ตามหลักการแนวคิดของ “นิติศาสตร์ แนวพุทธ” ดังกล่าว เนื้อหาสาระตามร่างส่อแสดงให้เห็นว่าผู้ออกกฎหมายเน้นการใช้อำนาจ มุ่งบังคับควบคุมและ กำจัดคนชั่ว ขณะที่ผู้ปฏิบัติประชาชนที่เกี่ยวข้องมองว่า ถูกบีบบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม กฎหมาย ไม่ได้มองว่า กฎหมายเป็นเครื่องฝึกตน เมื่อการบังคับใช้กฎหมาย ระหว่างการปฏิบัติ ตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดกับการพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมายหรือปรากฏการณ์อารยะขัดขืน และอะไรจะเกิดขึ้นกับตัวกฎหมายในอนาคตระหว่างความคงอยู่ของกฎหมายอย่างยาวนานกับ ความไม่ยั่งยืนของกฎหมาย

ประเด็นที่ 3 กฎหมาย ต้องเพื่อธรรมจริงหรือไม่ กฎหมายที่ดีการบัญญัติต้องสนอง มนุษย์จึงจะทำให้สังคมดี แต่ปรากฏว่าบางทีกฎหมายไม่สนองเจตนารมณ์กลายเป็นเครื่องมือ หาผลประโยชน์ของบุคคลและกลุ่มคนหรือกลายเป็นเครื่องทำร้ายสังคมนั่นเอง ผู้เขียนได้ยก สหรัฐอเมริกาเป็นตัวอย่างว่าถือหลัก Rule of Law หลักนิติธรรมคือปกครองกันด้วยกฎหมาย ถือกฎหมายเป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมายทุกคนทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองต้องอยู่ใต้ บังคับของกฎหมายและได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอกัน แต่ก็ยังมีปัญหากฎหมายเช่น ปัญหาการแบ่งแยกผิว, ปัญหาการทารุณเด็ก, และปัญหาการฟ้องเรียกค่าเสียหายเป็นต้น เป็นปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมจึงต้องพัฒนามาตรการทางกฎหมายที่ เป็นธรรม แทนที่จะเป็นเครื่องมือการคุ้มครองสิทธิกลับกลายเป็นเครื่องมือแสวงหา ผลประโยชน์จากผู้อื่น หลัก Rule of Law จึงไม่พอกฎหมายเป็นกฎสมมติของมนุษย์ที่กำหนด

ขึ้นเพื่อธรรมหรือกฎแท้ของธรรมชาติ แต่เมื่อคนแปลกแยกจากความจริงแห่งธรรมเข้าไม่ถึงธรรม แล้วกฎหมายหรือกฎสมมุติของมนุษย์ นั้นย่อมหมดคุณค่าที่แท้จริง และกลายกลายเป็นเครื่องทำลายสังคมมนุษย์เสียเอง เมื่อมีการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาภายในตัวคน ทำให้คนมีความสามารถภายในที่จะควบคุมพฤติกรรมของตนให้ถูกต้อง สังคมจะต้องออกกฎหมายเพียงเพื่อช่วยจัดสรรสภาพแวดล้อมให้เกื้อหนุนเพียงพฤติกรรมให้มันคงถูกต้องดีงาม แต่ถ้าจิตใจและปัญญาในตัวคนไม่สามารถควบคุมนำทางพฤติกรรมให้ถูกต้อง ก็ต้องเพิ่มมาตรการควบคุมด้วยการบัญญัติกฎหมายมาบังคับควบคุมมากขึ้น พร้อมทั้งลงโทษหนักและรุนแรงขึ้นจนในที่สุดกฎหมายก็จะหมดความหมายสังคมก็จะเสื่อมลงชีวิตก็จะไม่บรรลุนิยามแห่งประโยชน์สุขและอิสรภาพที่แท้จริง อย่างไรก็ตามปัญหาที่เชื่อมโยงกฎหมายเข้ากับกฎธรรมชาติและจิตว่างกฎหมายให้เกื้อหนุนจุดมุ่งหมายแท้จริงตามธรรมชาติ ให้กฎหมายและการปกครองเป็นเครื่องรองรับและเชิดชูธรรม ต้องตั้งบนฐานแห่งธรรมและมีจุดหมายเพื่อธรรม พร้อมทั้งจัดตั้งวางระบบแบบแผนเอื้อโอกาสให้คนพัฒนาตนให้สามารถได้รับประโยชน์สูงสุดจากความจริงแท้คือธรรมนั้นด้วยปรีชาญาณและปฏิบัติการเช่นนี้ นิติศาสตร์ก็จะช่วยชีวิตมนุษย์ช่วยสังคมและช่วยโลกได้ นิติศาสตร์ แนวพุทธ แม้ว่าจะไม่ได้ตอบคำถามโดยตรง แต่ก็มีให้พิจารณาในหลักต่างๆ และให้ผู้อ่านได้ตอบเองด้วย ดังนั้นหากฝึกคนให้ดี ให้รู้จักเคารพกฎหมาย การใช้กฎหมายเพื่อเป็นบทลงโทษก็จะน้อยลง น่าสังเกตว่ากฎหมายต่างๆจะมีบทกำหนดโทษซึ่งความจริงแล้วอาจมีผิดอื่นที่สำคัญกว่าการลงโทษ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงกฎหมายจากมติดการลงโทษ ไปสู่มติของการฝึกมนุษย์นั้นเป็นเรื่องที่ต้องทำให้คนรู้สึกได้ว่า คนมีความสำคัญซึ่งเป็นเรื่องใหญ่และต้องเข้าใจว่ามนุษย์นั้นฝึกได้ แต่กฎหมายมักมองในมิติของอำนาจเช่น พนักงานสอบสวนมีอำนาจอย่างไร, ศาลมีอำนาจอย่างไร จนอาจทำให้บางครั้งทำให้ผู้มีอำนาจใช้อำนาจจนเกินเลยถึงแม้กฎหมายจะมีหลักอยู่ว่ากฎหมายที่เกิดขึ้นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย และเป็นกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิต้องให้ความสำคัญกับมนุษย์เขาจึงมีสิทธิเช่น สิทธิที่จะมีทายาทแตกต่างในคดี สิทธิให้การหรือไม่ให้การซึ่งสิทธิต่างๆเหล่านี้มีระบุไว้ในกฎหมาย จะมีวิธีอย่างไรให้ประชาชนเข้าถึงกฎหมายไม่เพียงแต่ชาวบ้านที่ไม่มีความรู้กฎหมายเพียงพอ แม้แต่กระบวนการยุติธรรมก็ยังอาจไม่ดีพอ กฎหมายเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้กฎหมายแทรกเข้าไปในชีวิตจิตใจคน ฉะนั้นกฎหมายต้องพร้อมด้วยตัวบทและการบังคับใช้ แต่ก็ยังไม่ดีพอเท่าการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาภายในตัวคนให้ควบคุมและนำทางพฤติกรรมของตนให้ถูกต้องเชื่อมโยงกฎหมายเข้ากับธรรมชาติและจิตว่างให้เกื้อหนุนเชิดชูธรรม ตั้งอยู่บนฐานธรรมและมีจุดหมายเพื่อธรรม เพราะนิติศาสตร์คือธรรม ธรรมคือนิติศาสตร์ เรื่องธรรมประเด็นธรรมคือความจริง ถ้ากฎหมายไม่เป็นไปเพื่อธรรม กฎหมายก็จะเป็นอธรรม

บทสรุป

เรื่อง “นิติศาสตร์ แนวพุทธ” มีข้อบกพร่องบางอย่างมีอะไรอธิบายผิดจากความเป็นจริง ซึ่งขอแยกเป็นประเด็นต่างๆดังต่อไปนี้

ประการแรก โครงสร้างการมองธรรม พระพรหมคุณาภรณ์มองเฉพาะธรรมโครงสร้างทางพระพุทธศาสนา แต่จะมีประโยชน์มากกว่าถ้ามองโครงสร้างที่ไม่จำกัดความมองธรรมเป็นของสากล แต่อย่างไรก็ตามไม่ควรเป็นของที่ผูกขาดอยู่กับศาสนาใดเพียงศาสนาเดียว เพราะกฎหมายควรเป็นสากล อีกทั้งผู้มีปัญญาเข้าถึงธรรมนั้นในทัศนะผู้วิจารณ์หาได้ยาก ฉะนั้นการใช้ธรรมเป็นแบบของกฎหมายจึงเป็นนามธรรมเกินไป กว้างเกินไปตรวจสอบยาก กฎหมายกับจริยธรรมต้องไปด้วยกันคือต้องมีประสิทธิภาพจากเครื่องมือวิธีการที่เราจะใช้และต้องคู่กับศีลธรรม ข้อดีของกฎหมายที่มีธรรมคือประสิทธิภาพและความมีศีลธรรมนั่นเอง แนวคิดกฎหมายกับธรรมสิ่งใดจำเป็นกว่ากัน กฎหมายจำเป็นแค่ไหน กฎของกฎหมายเพียงพอหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายไว้ว่าต้องมีธรรมดัง นิติศาสตร์ แนวพุทธดังกล่าว

ประการที่สอง วิธีการอธิบาย ใช้ภาษาที่เป็นแนวพุทธศาสนา เป็นส่วนใหญ่และใช้วิธีการให้ความหมายผูกโยงเรื่องราวไปสู่กฎหมายและนิติศาสตร์ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดแง่คิดและคิดตาม การตีความภาษาจากแนวคิดพุทธศาสนา ถึงแม้จะมีความแตกต่างแต่ก็ได้แง่คิดที่ควรนำไปพิจารณา แต่ทั้งเนื้อหาสาระทั้งเรื่องนิติศาสตร์(กฎหมาย) และพุทธศาสนานั้นมีความละเอียด ทำให้เอียงไปทางภาษาธรรมมาก แต่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ทั้งสองอีกทั้งยังอธิบายที่มาของศัพท์อย่างท่องแท้และรอบด้านพร้อมทั้งยกตัวอย่างพุทธพจน์ได้อย่างชัดเจน ศาสตร์ที่ดูไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกันแต่เมื่อได้พิจารณาแล้วเห็นได้ว่าขาดมิได้ เพราะนิติศาสตร์และกฎหมายเป็นสมมุติทางโลกเกิดขึ้นเนื่องด้วยสนองธรรม

ประการที่สาม หน้าปกหนังสือ นิติศาสตร์ แนวพุทธ นับว่าเป็นการเกริ่นนำที่เร้าใจแก่ผู้อ่านซึ่งทำให้คิดตามได้ และนำมาสู่การหยิบขึ้นมาอ่าน โดยมีเนื้อหาเกือบทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้มุ่งเป้าการวิพากษ์แนวคิดนิติศาสตร์ ที่ไม่สามารถอยู่บนโลกได้โดยลำพังด้วยเทคนิคต่างๆ เพื่อให้เข้าใจนิติศาสตร์ แนวพุทธศาสนาได้อย่างทรงพลัง เนื่องด้วยผู้เขียนมองเห็นว่าความล้มเหลวของสังคมที่เริ่มต้นจากแนวคิดนิติศาสตร์ที่ไม่ถูกต้องตรงนี้ ผู้เขียนได้เผยให้เห็นการครอบงำของสังคมโดยผ่านฐานคิดของกระบวนทัศน์นิติศาสตร์ที่เข้ามาครอบงำสังคม และส่งผลให้สังคมต้องประสบปัญหาทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะความอ่อนแอของสังคมนั้นจึงนำไปสู่ความล้มเหลวของสังคมโดยรวมด้วย ฉะนั้นถ้าหากยังปล่อยไว้ให้แนวคิดนิติศาสตร์นำทางเพียงลำพังเห็นจะไม่ถูกไปไม่รอด ด้วยเหตุผลที่ว่าพุทธศาสนา คือผู้นำในการจัดการสังคมที่ดีที่สุดเท่าที่สังคมเราเคยมีมานั่นเอง

ประการที่สี่ คุณค่าเชิงปรัชญาที่กลับไปอ่านแนวคิดพุทธศาสนาที่เข้ากับธรรมชาติ และสามารถนำร้อยเรียงกับแนวคิดนิติศาสตร์ได้อย่างลงตัวและอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำแนวคิดของสังคมศาสตร์ มองมนุษย์ในแง่เป็นบุคคล เรื่องสิทธิ และหลักสิทธิมนุษยชน มาเพิ่มเติม ทำให้เข้าใจปัญหากฎหมายมากขึ้น

ประการที่ห้า คุณค่าทางแนวคิดทฤษฎีทางนิติศาสตร์ คือมุ่งนำเสนอเรื่องราวนิติศาสตร์ โดยพยายามปรับเข้ากับแนวคิดพุทธศาสนา แต่เมื่ออ่านหนังสือจบแล้วทำให้ผู้วิจารณ์รู้สึกว่า ผู้เขียนได้พยายามแนะนำหนทางในการสร้างแนวคิดนิติศาสตร์แนวปฏิรูปกลับมาให้ความสำคัญกับคุณค่าของคน มากกว่าอำนาจและกฎเกณฑ์ที่ผูกโยงสังคมจนปั่นป่วน

ประการสุดท้าย หนังสือ “นิติศาสตร์ แนวพุทธ” ในแง่ความไม่สมบูรณ์ที่มาจากการถอดเทป และด้วยข้อจำกัดจำนวนหน้าของหนังสือที่ต้องตัดทอน ทำให้มีเนื้อหาใจความไม่ครบถ้วน

ข้อเสนอแนะผู้วิจารณ์

ผู้เขียนควรเพิ่มเนื้อหาสาระด้านนิติศาสตร์ให้มากกว่านี้ เพิ่มหลักเกณฑ์หลักการทางนิติศาสตร์แนวคิดทางกฎหมายสำนักต่างๆ เช่นพวก Natural Law คือกฎหมายธรรมชาตินิยมว่าไม่ตรงกับเรื่องธรรมกับวินัยอย่างไร พร้อมกับตัวอย่างกฎหมายในประเทศไทย เช่นฎีกาคำพิพากษาคำสั่งศาลตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายที่เป็นปัญหาที่ไม่ถูกต้อง ควรแก้ไขเพื่อให้แนวคิดนิติศาสตร์ชัดเจนยิ่งขึ้น และจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น ถ้าบัญญัติกฎหมายได้ตามที่ พระพรหมคุณาภรณ์ เสนอจะดีอย่างไร หากนำเอาหลักศาสนาพุทธไปปรับใช้ในการบัญญัติกฎหมาย โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญ ก็น่าจะตั้งข้อสมมุติฐานไว้ว่า มนุษย์ไม่ได้เกิดมาดีหรือไม่ดีโดยธรรมชาติ แต่มีเหตุปัจจัยตามธรรมชาติมากมายที่ทำให้มนุษย์ดีหรือไม่ดี ซึ่งในแต่ละประเทศแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันไป ก็คงต้องศึกษาวิจัยโดยละเอียดว่า มีเหตุปัจจัยใดบ้างที่เกี่ยวข้อง อันไหนเป็นเหตุหลัก อันไหนเป็นเหตุรอง แล้วก็นำเอาองค์ความรู้เหล่านั้นมาเป็นฐานข้อมูลเพื่อตรากฎหมายให้ถูกต้องเหมาะสมสำหรับสังคมนั้น ๆ ต่อไป

สังคมจะได้ประโยชน์อย่างไร ยกตัวอย่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ สะท้อนความเป็นนิติศาสตร์เชิงพุทธใหม่ พระวินัยหรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หมายถึง ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต และวิธีดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของภิกษุสงฆ์สามเณร และภิกษุณีนั่นๆ กระทำผิดเป็นสาเหตุให้พุทธศาสนามัวหมอง ทำให้พุทธศาสนิกชนขาดความศรัทธา และขาดความเลื่อมใส จึงบัญญัติข้อห้ามไว้เพื่อป้องกันพระภิกษุที่จะละเมิด และกระทำความผิด เพื่อไม่ให้ภิกษุรูปอื่นยึดถือเป็นเยี่ยงอย่างในการกระทำความผิด แต่ในปัจจุบันการควบคุมพระภิกษุสามเณร และภิกษุณีที่ละเมิดพระวินัย โดยอาศัย

134 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561)

พระวินัยเพียงอย่างเดียวมาควบคุมลงโทษคงไม่เพียงพอ จะต้องอาศัยกฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาควบคุมพฤติกรรมของพระภิกษุที่ละเมิดพระวินัยและกฎหมายต่อไป ระบบกฎหมาย และการลงโทษจึงสะท้อนความสอดคล้องกับวินัย และกฎหมายคณะสงฆ์ กฎหมายต้องเอื้อต่อการปฏิบัติตาม และปรับเปลี่ยนได้ตามตามความเป็นจริง กฎหมายจึงจะหนุนเสริม

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬา**

ลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

